

การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารเทศบาล
ในจังหวัดสมุทรปราการ*
DEVELOPMENT OF LEADERSHIP CHARACTERISTICS ACCORDING TO THE
SAPPURISA-DHAMMA OF MUNICIPALITY ADMINISTRATORS IN
SAMUT PRAKRAN PROVINCE

สุวรรณ แก้วนะ, วัชรินทร์ ชาญศิลป์, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง
Suwan Keawna, Vacharin Chansilp, Kiattisak Suklueang
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: s.pattana-sw@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาล 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาล 3. นำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.987 เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรของเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 550 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูปหรือคน แบบตัวต่อตัว วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 10 รูปหรือคน เพื่อยืนยันโมเดลหลังจากการสังเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน 2. การพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทผู้บริหารผ่านหลักสัปปุริสธรรมส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลโดยรวมร้อยละ 21 และ 3. รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารเทศบาล มีปัจจัยพื้นฐาน 2 อย่าง คือ การพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทของผู้บริหารเทศบาลนอกจากนั้นยังบูรณาการหลักพุทธธรรมคือหลักสัปปุริสธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารเทศบาลที่ถูกต้องตามหลักการและหลักธรรม

คำสำคัญ: คุณลักษณะผู้นำ; บทบาทของผู้บริหาร; หลักสัปปุริสธรรม

Abstract

Objectives of this research were: 1. To study the characteristics of leaders of municipal administrators. 2. To study the factors affecting the development of the leadership traits of municipal administrators. 3. To propose a model for the development of leadership characteristics according to the Sappurisa-Dhamma principle of municipal administrators in Samut Prakan Province. The research was conducted by using mixed methods: The quantitative research used questionnaires that had reliability value at 0.987, The data were collected from 550 samples who were municipal personnel in Samut Prakan Province, and analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation, structural equation model and confirmatory factor analysis. The qualitative research, data were collected by in-depth interviewing with 17 key informants and analyzed by content descriptive interpretation. Data were also collected from 10 participants for focus group discussion to confirm the model after data synthesis.

Findings of the research were as follows: 1. Development of the leadership characteristics of municipal administrators in Samut Prakan Province, by overall, was at high level in all aspects. 2. Factors contributing to organizational engagement showed that the development of leadership and management roles through the principle of Sappurisa-Dhamma affected the development of the leadership traits of municipal administrators by overall at 21% and 3. A model for the development of leadership characteristics according to the Sappurisa-Dhamma principle of municipal administrators consisted of two fundamental factors: development of leadership and the role of municipal administrators, and integrated Buddhist principles, namely Sappurisa-Dhamma, to achieve efficiency in municipal administration according to *Dhamma* principles and development principles.

Keywords: Characteristics of Leaders; Role of Administrators; Sappurisa-Dhamma

บทนำ

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นพื้นฐานแห่งการปกครองในระดับประเทศ ซึ่งมีความสำคัญในแง่แห่งการพัฒนาตามแนวทางระบอบประชาธิปไตย และมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจ และสังคมซึ่งได้ยึดหลักของการมีส่วนร่วมของประชาชน และบุคลากรในองค์กรนั้นจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป (กิตต์ระวี เลขากุล, 2561) การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานการปกครองที่อยู่ในระดับพื้นฐานล่างสุดของสถาบันการปกครองประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่นเช่นเดียวกันการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งประเทศ เพราะเป็นสถาบันที่ฝึกสอนระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน เพื่อทำให้เกิดความคุ้นเคยในการใช้สิทธิ และหน้าที่ของผลเมืองอันจะนำมาซึ่งระบอบประชาธิปไตย การปกครองท้องถิ่นก็เช่นเดียวกันย่อมต้องยึดถือตามหลักการข้อนี้ไว้อย่างเคร่งครัด เพราะว่าเป็นหลักฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550-2554)

สำหรับปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะผู้บริหารของเทศบาล ปัญหาด้านการไม่ไว้วางใจในผู้ได้บังคับบัญชา (พระมหาบำรุง ธมมเสฏฐโธ, 2563; เอกชัย พรนิคม, 2563) การหวงอำนาจ ยังเป็นผลเสียต่อการบริหาร ไม่มีการกระจายอำนาจหรือแบ่งเบาภาระงานให้กับผู้ได้บังคับบัญชา ทำให้ผู้บริหารไม่มีเวลาที่จะสร้างสรรค์ ควบคุมติดตามงาน ทำให้งานที่ออกมา มักจะล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ไม่สามารถจะเตรียมการรับเหตุการณ์ได้อย่างทันท่วงที ขาดการเก็บข้อมูลมาศึกษา เพื่อรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้น สิ่งที่ทำก็คือ ทำงานในแบบเดิม ๆ คิดแบบเดิม ๆ ไม่มีการแสดงวิสัยทัศน์อะไรใหม่ ๆ ให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้เห็น ทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาขาดความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำว่าจะสามารถนำพาองค์กรที่ตนอยู่จะประสบความสำเร็จ ทำให้ผลงานที่ออกมานั้นไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ผู้ได้บังคับบัญชาขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน ไม่รู้จักการจูงใจผู้ได้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงาน สำหรับเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ มีจำนวนทั้งสิ้น 18 แห่งแบ่งการปกครองเป็น เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 4 แห่ง และเทศบาลตำบล 13 แห่ง (แผนพัฒนาจังหวัดสมุทรปราการ 4 ปี, 2461-2564) แต่ละเทศบาลนั้นมีจำนวนบุคลากรจำนวนมาก ซึ่งประกอบไปด้วย ข้าราชการประจำ พนักงานเทศบาลลูกจ้างประจำ พนักงานจ้างตามภารกิจ และพนักงานจ้างทั่วไปเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการเป็นองค์กรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลมีอำนาจในการบริหาร และเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนทำงานเพื่อประชาชนเป็นอย่างมาก เพราะเหตุนี้ในส่วนของการบริหารหน่วยงานที่มีความคาดหวังที่จะให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจึงจำเป็นต้องมีผู้นำที่ความรู้ความสามารถที่มีทักษะในการบริหารรวมทั้งทักษะของผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความเกี่ยวข้องในทั้งด้านต่าง ๆ เช่น ความเฉลียวฉลาด มีความพร้อม มีความเข้าใจในงาน มีความริเริ่มและมุ่งมั่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบ และมีความสามารถในการควบคุมผู้ได้บังคับบัญชา เพื่อให้องค์กรนั้นประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน (ประหยัด หงส์ทองคำ, 2553)

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างองค์กรให้เข้มแข็งแห่งสัมมาปัญญาในองค์กร มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสม ในการนำมาประยุกต์ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหาร ศึกษาทฤษฎี และเครื่องมือ หรือแนวทางของภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาบูรณาการ โดยวิเคราะห์หลักพุทธธรรมโดยมุ่งไปที่หมวดหลักสัปปริสธรรมเป็นธรรมที่ทำให้คนเป็น สัตบุรุษ หรือเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นคนเก่ง มี 7 ประการด้วยกัน คือ 1. เป็นผู้รู้จักเหตุ (ธัมมัญญา) 2. เป็นผู้รู้จักผล (อัตถัญญา) 3. เป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญา) 4. เป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตัญญา) 5. เป็นผู้รู้จักกาล (กาลัญญา) 6. เป็นผู้รู้จักชุมชน (ปริสสัญญา) และ 7. เป็นผู้รู้จักบุคคล (บุคคลัญญา) (ที.ปา. (ไทย) 11/331/264)

จากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำและเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะทำให้ได้องค์ความรู้และสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อการพัฒนาองค์กรต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย การวิจัยเป็นแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยการสำรวจ และระยะที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อสนับสนุนและยืนยันข้อมูลเชิงปริมาณ

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารเทศบาล บุคลากรของเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีจำนวนบุคลากร 100 คนขึ้นไป มีจำนวน 4,472 คน สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) คำนวณขนาดตัวอย่างจากเส้นพารามิเตอร์ จำนวน 55 เส้น โดยกำหนดเส้นละ 10 เท่า ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 550 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 17 รูปหรือคน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารหรือกำหนดนโยบาย กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน กลุ่มผู้รับบริการ/ประชาชน กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

เครื่องมือการวิจัย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ตอน ได้แก่ 1) แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล 2) แบบสอบถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาล 3) แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ 4) แบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักผล 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหาร 5) แบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักหลักสี่ปฐิธรรม และ 6) แบบสอบถามปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาล

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ 2) การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ 3) การปฏิบัติตามหลักสี่ปฐิธรรมจะส่งเสริมต่อการ ให้ ผู้นำเทศบาลของท่าน เกิดการพัฒนาบทบาทของผู้บริหารเทศบาล 4) ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงปริมาณผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจำนวน 550 ชุด จากกลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรของเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 12 แห่ง โดยใช้วิธีการกระจายตามสัดส่วน ได้แบบสอบถามซึ่งผ่านการตรวจสอบความสมบูรณ์ จำนวน 550 ชุด คิดเป็น 100 % การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบตัวต่อตัวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 17 รูปหรือคน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติอนุมาน (Inferential Statistics) สำหรับทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA)

การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) ทั้งนี้เป็นการสรุปสาระสำคัญของผลการสัมภาษณ์เชิงลึก นำผลที่ได้มาจำแนกเนื้อหาที่สอดคล้องหรือตรงกันและแบ่งออกเป็นประเด็น โดยการหาค่าความถี่และวิเคราะห์ผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนำเนื้อหาที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิมาสังเคราะห์เพื่อปรับปรุงแก้ไของค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัย

1. **คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ** พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.588 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย พบว่า มีความรับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 รองลงมาคือ การมีความเฉลียวฉลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.22 มีความริเริ่มและมุ่งมั่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19 มีความพร้อม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 มีความเข้าใจในงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 และมีความสามารถในการควบคุม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ตามลำดับ

2. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ** พบว่า อิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมของตัวแปรที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า

1) ปัจจัยการพัฒนากภาวะผู้นำ เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดล พบว่า กับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ขนาดความสัมพันธ์เท่ากับ 0.93 แยกเป็นอิทธิพลทางตรง 1.12 และอิทธิพลทางอ้อม 0.02 เป็นอิทธิพลรวม 1.15 โดยมีค่าอิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมส่งผลกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.09 หมายความว่า การพัฒนากภาวะผู้นำ ประกอบด้วย การทำความรู้จักตนเอง การสร้างวินัยในตนเอง การศึกษาที่มีการพัฒนา การแสวงหาประสบการณ์ การให้คำปรึกษาของคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ร้อยละ 114

2) ปัจจัยบทบาทของผู้บริหารเทศบาล เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดล พบว่า ปัจจัยบทบาทของผู้บริหารเทศบาล กับคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ขนาดความสัมพันธ์เท่ากับ 0.81 แยกเป็นอิทธิพลทางตรง -0.41 และอิทธิพลทางอ้อม 0.17 เป็นอิทธิพลรวม -0.23 โดยที่มีอิทธิพลทางตรงอิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.08 หมายความว่า ปัจจัยการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์กร การสั่งการ การประสานงาน การควบคุมงาน ของบทบาทของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ร้อยละ -23

3) การบริหารงานตามหลักสัปปุริสธรรม เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงของการปฏิบัติงานตามหลักสัปปุริสธรรม (SAPPU) อันประกอบด้วย เป็นผู้รู้จักเหตุ (ธัมมัญญตา) เป็นผู้รู้จักผล (อัตถัญญตา) เป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญตา) เป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตัญญตา) เป็นผู้รู้จักกาล (กาลัญญตา) เป็นผู้รู้จักชุมชน (ปริสสัยญตา) เป็นผู้รู้จักบุคคล (ปุคคลัญญตา) พบว่า มีขนาดความสัมพันธ์เท่ากับ 0.81 มีขนาดอิทธิพลทางตรงส่งผลต่อกับคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ เท่ากับ 0.21 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.09

หมายความว่า เมื่อมีการปฏิบัติงานตามหลักสัปปุริสธรรม จะทำให้เกิดประสิทธิภาพกับคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการได้ร้อยละ 21

3. รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า มีจุดเด่น คือ 1) มีความเฉลียวฉลาด ประกอบด้วย มีการปฏิบัติหน้าที่เปิดเผย ทำงานด้วยความตรงไปตรงมา เป็นผู้เสียสละอุทิศตน เพื่อทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม และมีการแบ่งปันเสียสละ 2) มีความพร้อม ประกอบด้วย เป็นผู้ที่ตระหนักในคุณธรรม มีการเคารพสิทธิและรับฟังความคิดเห็น ให้การเคารพในความเป็นมนุษย์ เคารพต่อกฎระเบียบข้อบังคับ และมีความรับผิดชอบต่อองค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่ 3) มีความเข้าใจในงาน ประกอบด้วย มีการจัดให้มีการฝึกอบรม เพื่อที่จะให้คำแนะนำแก่ผู้ร่วมงาน เพื่อที่จะใช้เครื่องมือได้ถูกต้อง โดยไม่มองข้ามปัญหา และการนำความรู้มาสังเคราะห์เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป 4) มีความริเริ่มและมุ่งมั่น ประกอบด้วย การมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการทำงานที่มีความรอบคอบ มีความคิดริเริ่มในการจัดหาโครงการให้การ เพื่อให้การสนับสนุนการสร้างอาชีพ และการพัฒนาในพื้นที่ 5) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ประกอบด้วย การมีความเชื่อมั่นในการบริหารงบประมาณ นั้นต้องมีความมั่นใจในตนเอง พร้อมทั้งจะสร้างอาชีพให้ประชาชน รวมถึงการมั่นใจในการแก้ปัญหาและปฏิบัติงานตามเป้าหมาย 6) มีความรับผิดชอบ ประกอบด้วย การใส่ใจในการปฏิบัติหน้าที่ มีความซื่อสัตย์ในการทำหน้าที่ มีการยอมรับการกระทำของตนเอง โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และสามารถตรวจสอบได้ตลอด 7) มีความสามารถในการควบคุม ประกอบด้วย มีการวางตัวเป็นกลาง ทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย มีความยุติธรรม ให้การพิจารณาความดีความชอบและมีความเที่ยงตรง และมีเหตุผลมีผลในการทำงาน

โดยการพัฒนาภาวะผู้นำทั้ง 5 ด้าน ดังกล่าวเกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 2 ประการ คือ

1. การพัฒนาภาวะผู้นำมีจุดเด่น ดังนี้ 1) การทำความรู้จักตนเอง ได้แก่ มีการปฏิบัติหน้าที่เปิดเผย ทำงานตรงไปตรงมา เสียสละตนและอุทิศตน ในการทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม และทำการแบ่งปันเสียสละ 2) การสร้างวินัยในตนเอง ได้แก่ มีความตระหนักในคุณธรรม เคารพสิทธิและรับฟัง เคารพความในความเป็นมนุษย์ ให้การเคารพระเบียบข้อบังคับ และรับผิดชอบต่อองค์กร 3) การศึกษาที่มีการพัฒนา ได้แก่ ให้การส่งเสริมการเรียนรู้ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้บุคลากรเข้าอบรม และให้การพัฒนาการบริหาร 4) การแสวงหาประสบการณ์ ได้แก่ ให้การศึกษาดูงานนอกสถานที่ เพื่อที่จะสร้างเครือข่าย ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำมาสู่การพัฒนาประสบการณ์ และใช้เทคโนโลยีที่สมัยใหม่ 5) การให้คำปรึกษา ได้แก่ มีความสามารถในการให้คำปรึกษา พร้อมทั้งจะถ่ายทอดประสบการณ์ ในการร่วมกันแก้ไขปัญหา ที่มีความเที่ยงธรรม และทำการสังเคราะห์ความรู้

2. บทบาทของผู้บริหารเทศบาลมีจุดเด่น ดังนี้ 1) การวางแผน ได้แก่ จัดทำแผนในการพัฒนาเพื่อกำหนดวิธีการดำเนินการ จัดหาบุคลากรตามแผนงาน โดยจัดหน้าที่ได้อย่างชัดเจน และมีการตรวจสอบการปฏิบัติงาน 2) การจัดการองค์กร ได้แก่ มีการแบ่งงานตามความ

เหมาะสม มีการปฏิบัติหน้าที่อย่างชัดเจน เพื่อจัดหาอุปกรณ์ที่ใช้ ในการสนับสนุนให้บุคลากรให้ทำงาน ให้ได้ตามปริมาณงานที่มีความเหมาะสม 3) การสั่งการ ได้แก่ ใช้ความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ที่เกิดประโยชน์ตามหลักการปกครอง มีการบังคับบัญชาด้วยเหตุผล ดำเนินการสั่งการ ให้มีความเหมาะสม และสามารถจัดการบุคลากรได้ 4) การประสานงาน ได้แก่ จัดให้มีการทำงานที่ตรงตามความรู้ ทำงานตรงตามหน้าที่กำหนด ให้มีความรับผิดชอบในการ ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ 5) การควบคุมงาน ได้แก่ มีการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้บุคลากรทำงานได้สำเร็จ และอิสระในการตัดสินใจ นำไปสู่ปฏิบัติงานตามความชำนาญ และสามารถปฏิบัติงานได้ตามที่ตั้งเป้าไว้

โดยปัจจัยพื้นฐานทั้ง 2 ประการจะต้องบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม ดังนี้ 1) เป็นผู้รู้จักเหตุ (อัมมัญญาตา) ประกอบด้วย มีความตั้งมั่นในกฎหมาย โดยยึดหลักความถูกต้อง มีการปฏิบัติตามระเบียบ ที่มีการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และให้บริการไปตามหน้าที่ 2) เป็นผู้รู้จักผล (อัตถัญญาตา) ประกอบด้วย ให้การยอมรับ และยอมรับข้อร้องเรียน จัดการทำงานให้ถึงจุดหมาย ทราบถึงผลเสีย และมีการจัดการได้อย่างถูกต้อง 3) เป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญาตา) ประกอบด้วย ให้บริการทุกพื้นที่ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ปรับตัวเข้ากับชุมชน ให้คำชี้แจงด้วยเหตุผล และอดทนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น 4) เป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตัญญาตา) ประกอบด้วย การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี ให้การส่งเสริมเศรษฐกิจ ในการบริหารงบประมาณ และอยู่อย่างเพียงพอ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน 5) เป็นผู้รู้จักกาล (กาลัญญาตา) ประกอบด้วย แก้ไขปัญหาทันเวลา ต้องรู้ว่าอะไรควรทำก่อนหลัง มีการจัดกิจกรรมในวันหยุด ให้การดูแลความปลอดภัย และช่วยเหลือยามฉุกเฉิน 6) เป็นผู้รู้จักชุมชน (ปริสัญญญาตา) ประกอบด้วย ให้การช่วยเหลือเมื่อได้รับความเดือดร้อน ให้การต้อนรับดูแล ศึกษาดูงานในพื้นที่จริงใจให้บริการ และรักษาชุมชนให้สงบ 7) เป็นผู้รู้จักบุคคล (บุคคลัญญาตา) ประกอบด้วย มอบหมายตามหน้าที่ ให้ความสำคัญในตัวบุคคล จัดเข้าร่วมกิจกรรม สร้างโอกาสบุคลากร และอนุเคราะห์ดูแล

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผล รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ โดยยกข้อค้นพบจากผลการวิจัยที่น่าสนใจมาอภิปรายผล ดังนี้

เป็นผู้รู้จักเหตุ (อัมมัญญาตา) มาเป็นอันดับที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานที่ก่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริงนั้นผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานเป็นไปตามการวางแผน ที่ถูกต้องและมุ่งเน้นการประสานงานเป็นสำคัญโดยทั้งนี้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ มีการทำความรู้จักตนเองมีการการสร้างวินัยในตนเองและปฏิบัติงานโดยมีการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมโพชน์ กวักหิรัญ (2553) ได้วิจัยเรื่อง “บูรณาการการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วน

ตำบลด้วยหลักสัปปุริสธรรม 7” ผลการวิจัยพบว่า หลักสัปปุริสธรรม 7 มีผลกับการทำงานที่มีระบบในการดำเนินงานได้ตรงตามเป้าหมายยิ่งขึ้น ลดปัญหาความขัดแย้ง ลดภาวะความเสียหาย ความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ส่งผลให้เกิดผลดีขึ้น การดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ลดปัญหาความขัดแย้ง ความไม่เสมอภาค เพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลการลดภาวะความเสี่ยง ในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามเป้าหมายยิ่งขึ้น ลดภาวะความเสียหาย ในการดำเนินงานทำให้การดำเนินงานเกิดประโยชน์ต่อประชาชน

อันดับ 2 ได้แก่ เป็นผู้รู้จักผล (อรรถัญญตา) แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานของเทศบาลที่ได้ยึดหลักเป็นผู้รู้จักผล ผู้บริหารงานต้องมีวิสัยทัศน์ มองกาลไกล ในการบริหารงานต้องใช้ทักษะผสมผสานกับองค์ความรู้ ความสามารถใช้ประสบการณ์ กำหนดเป้าหมายและการส่งการบุคคลเพื่อนำพองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง) (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับภาวะผู้นำตามแนวคิดของ สตีเฟน อาร์. โควีย์.” ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้นำแนวพุทธกำเนิดจากการที่มนุษย์ต้องการบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ มีศีลธรรมและคุณธรรม มาปกครองดูแล จนเกิดคำว่า มหาชนสมมติ กษัตริย์ และราชาสำหรับลักษณะผู้นำแนวพุทธ มีลักษณะเป็นผู้มีหลักธรรมในการเป็นผู้นำ การมีวิสัยทัศน์ มีปัญญา นอกจากนี้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานำหมุ่คณะไปสู่ความเจริญ ความบริสุทธิ์ ผ่องแผ้วได้ มีเป้าหมายที่ชัดเจน

อันดับที่ 3 ได้แก่ เป็นผู้รู้จักชุมชน (ปริสัญญตา) แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพในการบริหารจัดการต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีในการเชื่อมโยงกับองค์ประกอบที่สำคัญ สร้างกรอบในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการบริหาร เน้นไปที่กฎระเบียบ ที่จำเป็นแก่การนำองค์กรมผสมผสานกับองค์ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย วีรณัฐ โรจนประภา (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสังคมแห่งสัมมาปัญญาในประเทศไทย” ผลการศึกษาพบว่า ในส่วนการวิเคราะห์หลักพุทธธรรม คือ หลักละ 4 ด้วยการใช้ปัญญาระดับประสบการณ์ตรงที่ถูกต้องไว้ใจได้ กับหลักความเพียรไม่ท้อถอยในการไปสู่เป้าหมาย ที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการสร้างสังคมแห่งสัมมาปัญญา นำไปสู่นโยบายในคุณธรรมแม่บทและขับเคลื่อนด้วยชุมพลังปฏิบัติคุณธรรมอันเป็นเสมือนแผนงาน เพื่อจะนำไปสู่การค้นหาแนวทางหรือแผนงาน โครงการกิจกรรม ในการสร้างสังคมแห่งสัมมาปัญญาในประเทศไทย

อันดับที่ 4 ได้แก่ เป็นผู้รู้จักตน (อรรถัญญตา) แสดงให้เห็นว่าการเป็นผู้บริหารในยุคปัจจุบันการรู้จักประเมินตนเอง บริหารจัดการพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่มาตรฐานสากลต่อไป เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตัวเองมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน พร้อมใจกัน ให้ความร่วมมือด้วยความเอื้อเพื่อเกื้อกูลด้วยความสัมพันธ์อันดี สามารถใช้แรงจูงใจ ให้มีจิตใจอบอุ่น อารี เสียสละ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฌภัทร ปิณฑรัตน์ (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

“คุณลักษณะของผู้นำองค์กรตามหลักพละ 4 ในธุรกิจประกันภัย” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมพละ 4 ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นำองค์กร มี 4 คุณลักษณะ คือ คุณลักษณะทางด้านสติปัญญา เฉลียวฉลาดรอบคอบในการตัดสินใจและสั่งการ คุณลักษณะทางด้านความขยันอดทน ความอุตสาหะ เมื่อพบปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานก็สามารถได้ดีและมีกำลังใจดี คุณลักษณะทางด้านการทำงานมีความซื่อสัตย์สุจริตยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมในการประกอบกิจการ คุณลักษณะทางด้านมนุษยสัมพันธ์สร้างหลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ได้แก่ การให้ การใช้วาจา เป็นมิตร สุภาพอ่อนหวาน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และการวางตน เหมาะสมถูกต้องดีงาม

อันดับที่ 5 ได้แก่ เป็นผู้รู้จักบุคคล (บุคคลัญญาตา) แสดงให้เห็นว่าการบริหารมีการกำหนดนโยบายว่าต้องปฏิบัติงาน ตามวันเวลาที่กำหนดทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ และเน้นย้ำให้ทุกฝ่ายเข้าใจในจุดมุ่งหมายขององค์กร เพื่อทำความเข้าใจทิศทางการปฏิบัติงาน ในการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานต้องเน้นเรื่องของความรู้ความสามารถ และประสบการณ์การทำงานที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินงานขององค์กร ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการพัฒนาตามแผนงานที่สามารถนำไปปฏิบัติใช้จริงเพื่อการบริหารจัดการให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ แม่ชีวงเพชร คงจันทร์ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว” ผลการวิจัยพบว่า ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาธิบายความสามารถและคุณธรรม การเลือกบุคคลที่เหมาะสมกับงานเพื่อให้การทำงานนั้นมีประสิทธิภาพเป็นความพยายามที่จะนำกฎหมายเข้ามาปรับใช้เพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายที่ใส่ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมเสมือนหนึ่งเป็นปัญหาของตนเองหรือญาติของตนเอง ถึงแม้ว่าการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม กฎหมายแต่ละมาตรานั้นได้แฝงไปด้วยมนุษยธรรม ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความมีน้ำใจ ความเสียสละ นอกจากสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามที่กฎหมายกำหนดไว้

อันดับที่ 6 ได้แก่ เป็นผู้รู้จักกาล (กาลัญญาตา) แสดงให้เห็นว่าการบริหารจะต้องใช้ในการประกอบกิจกรรม เช่น การแบ่งเวลา ต้องทำให้ถูกจังหวะ ต้องตรงต่อเวลา เพราะผู้บังคับบัญชาต้องรู้และเข้าใจในทุกเรื่องก่อน ผู้ใต้บังคับบัญชา ต้องทันต่อข่าวสารบ้านเมือง รวมถึงการจัดทำนโยบายหรือโครงการให้เหมาะสมเวลาและโอกาส การตอบสนองเป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภณัฐ เจริญสุข (2558) ได้ทำวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง” ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ประกอบด้วยคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลเป็นผู้นำหน้าที่ในการชี้นำสังคมหรือองค์กรนั้นที่สร้างความมั่นใจให้กับลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำกำหนดนโยบายแนวทางการปฏิบัติงานในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นผู้รับผิดชอบควบคุมจัดทำให้เป็นไปตามแผนสำหรับหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้แก่ หลักสัปปริสธรรมที่เป็นธรรมของสัปปริสชน

อันดับที่ 7 ได้แก่ เป็นผู้รู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา) แสดงให้เห็นว่าการเป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญูตา) นำไปสู่การกำหนดนโยบายในการบริหารงาน ได้อย่างเหมาะสม สามารถบริหารงบประมาณได้อย่างคุ้มค่าและพอเหมาะพอดี ได้สัดส่วนพอเหมาะพอดีในการปฏิบัติงาน โดยการปฏิบัติ อยู่ในความพอดีและเกิดประโยชน์ต่อองค์กร รู้จักความพอเหมาะพอดี รู้จักประมาณในเรื่องงบประมาณ สามารถบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระราชวรเมธี (วีระ วรพลโย) (2559) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย” ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหาร มหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย ได้แก่ หลักทศิยาปณิกธรรม หลักสัปปุริสธรรม 7 หลักอิทธิบาท 4 หลักสังคหวัตถุ 4 จะนำไปสู่การส่งเสริมรูปแบบภาวะผู้นำ ตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหาร และรูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหาร จะเป็นแนวทางในการบริหารให้ดียิ่งขึ้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยตั้งอธิบายได้ว่า การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำ 7 ด้าน ประกอบด้วย 1. มีความเฉลียวฉลาด 2.มีความพร้อม 3.มีความเข้าใจในงาน 4.มีความริเริ่มและมุ่งมั่น 5. มีความเชื่อมั่นในตนเอง 6. มีความรับผิดชอบ 7. มีความสามารถในการควบคุม โดยการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำมีปัจจัยพื้นฐาน 2 อย่าง คือ การพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทผู้บริหารเทศบาล นอกจากนี้ยังประยุกต์หลักสัปปุริสธรรมมาใช้เพื่อเป็นตัวส่งเสริมให้การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำไปสู่ผู้นำเข้มแข็งซึ่งเป็นผลลัพธ์ในการบริหารเทศบาลให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กิตต์ระวี เลขากุล. (2561). *ธรรมาภิบาลวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพองค์กรของเทศบาลในเขตภาคใต้ของประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- คณะกรรมการและอนุกรรมการจังหวัด. (2560). *แผนพัฒนาจังหวัดสมุทรปราการ 4 ปี (พ.ศ. 2461 -2564) ทบทวนปี พ.ศ. 2560*. สมุทรปราการ: องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการ.
- ณภัทร ปิณฑรัตน์. (2554). *คุณลักษณะของผู้นำองค์กรตามหลักพละ 4 ในธุรกิจประกันภัย* (รายงานวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประหยัด หงส์ทองคำ. (2553). *การปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด. (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554*. กรุงเทพฯ: บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 34). นนทบุรี: เอส.อาร์. ฟรินติง แมสโปรดักส์.
- พระมหาบำรุง ธมมเสฏฐ์. (2563). การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลมหาพรหมณ์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร*, 3(1), 1-13.
- พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง). (2557). *ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับภาวะผู้นำตามแนวคิดของ สตีเฟน อาร์. โคเวีย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชาวงษ์วิเศษ (วีระ วรปญฺโญ). (2559). *รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. (2556). *การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีรณัฐ โรจนประภา. (2559). การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสังคมแห่งสัมมาปัญญาในประเทศไทย. *วารสารวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต*, 12(3), 217-231.
- ศุภณัฐ เจริญสุข. (2558). *กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์)*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมโพชน์ กวักหิรัญ. (2553). *บูรณาการการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วยหลักสัปปริสธรรม 7 (รายงานวิจัย)*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอกชัย พรนิคม. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของประชาชนในเทศบาลตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการปริทรรศน์*, 3(2), 1-11.